

Ustawa o kuratorach sądowych. Komentarz

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Ustawa o kuratorach sądowych

z dnia 27 lipca 2001 r. (Dz.U. Nr 98, poz. 1071)

Tekst jednolity z dnia 17 kwietnia 2023 r. (Dz.U. z 2023 r. poz. 1095)

Rozdział 1. Przepisy ogólne

Literatura: *A. Babicka-Wirkus*, Od autorytaryzmu do emancypacji. O niebezpiecznych polach relacyjnych między kuratorem a podopiecznym, Resocjalizacja polska 2019, Nr 17; *S. Bębas*, Metody i formy oddziaływań wychowawczych kuratorów sądowych, Lubelski rocznik pedagogiczny 2014, t. XXXIII; *J. Felczak*, Praca socjalna z więźniami i ich rodzinami, Warszawa 2020; *M. Fopka-Kowalczyk*, Wieloaspektowe możliwości diagnozy pedagogicznej, w: *M.H. Kowalczyk, M. Fopka-Kowalczyk, K. Rubacha* (red.), Uwarunkowania i wielopłaszczyznowość badań nad resocjalizacją. Podstawy teoretyczne i metodologiczne, Toruń 2017; *M. Garwol*, w: *P. Drembowski, G. Kowalski* (red.), Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Komentarz, Warszawa 2023; *D. Grzesiak-Witek, M. Łuka, P. Witek*, Wybrane kierunki współczesnej profilaktyki i resocjalizacji, Lublin 2018; *G. Gubała*, Kształtowanie się służby kuratora sądowego w latach 1919–2019, <https://bwmp.up.krakow.pl/wp-content/uploads/2015/01/Grzegorz-Guba-Kszta%5c82towanie-si%5c4%99-s%5c82u%5c5%bcby-kuratora-s%5c4%85dowego-w-latach-1919%5c2%80%932019.pdf>, dostęp: 23.1.2024 r.; *J. Jezierska, J. Siemionow*, Teoretyczne i praktyczne wymiary procesu resocjalizacji nieletnich, Gdańsk 2020; *A. Kowalczyk*, Opinia społeczna na codzienną praktyka idei resocjalizacji, w: *C. Kustra, M. Fopka-Kowalczyk* (red.), Profilaktyka społeczna i resocjalizacja w środowisku otwartym. Stare i nowe wyzwania dla społeczności lokalnych, Toruń 2013; *A. Martusiewicz, A. Rzepniewski*, Komentarz do wybranych zasad ustrojowych kurateli sądowej, <http://kurator.webd.pl/2005/05/03/komentarz-do-wybranych-zasad-ustrojowych-kurateli-sadowej/>; dostęp: 28.12.2023 r.; *ciż*, Ustawa o kuratorach sądowych. Fakty i komentarz do wybranych zasad ustrojowych kurateli sądowej, w: Kurator w społeczeństwie obywatelskim. Biuletyn Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, Konferencje i Seminaria Nr 7(51); *K. Okólska*, Badania nad kuratelą sądową w Polsce po wprowadzeniu ustawy o kuratorach sądowych, Nauki o wychowaniu. Studia interdyscyplinarne 2019 Nr 2(9); *A. Rzepniewski*, Prace nad ustawą o kuratorach sądowych z perspektywy dziesięciolecia. Doświadczenia z pracy w zespole Ministerstwa Sprawiedliwości oraz podkomisji Sejmu RP ds. ustawy o kuratorach, w: *K. Stasiak, Ł. Wirkus, P. Kozłowski, T. Jedynek* (red.), Dziewięćdziesięciolecie kurateli sądowej w Polsce. Historia – Teraźniejszość – Przyszłość. Materiały z I Kongresu Kuratorskiego. Ustka, 15–17 czerwca 2009 roku, Kraków 2010; *K. Stasiak*, Ewolucja systemu kurateli sądowej w Polsce w latach 1919–2009 – kamienie milowe, w: *K. Stasiak, Ł. Wirkus, P. Kozłowski, T. Jedynek* (red.), Dziewięćdziesięciolecie kurateli sądowej w Polsce. Historia – Teraźniejszość – Przyszłość. Materiały z I Kongresu Kuratorskiego. Ustka 15–17 czerwca 2009 roku, Kraków 2010; *tenże*, Kurator sądowy organem postępowania wykonawczego, w: *K. Stasiak* (red.) Kuratela sądowa w Polsce. Analiza systemu. Księga pamiątkowa dedykowana dr Tadeuszowi Jedynekowi, Toruń 2018; *B. Zinkiewicz*, Instytucja kuratora sądowego w systemie opieki, profilaktyki i resocjalizacji, Nauczyciel i Szkoła 2004, Nr 3–4 (24–25).

Art. 1. [Misja]

Kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu.

Spis treści

	Nb
1. Terminologia	1
2. Historyczny rozwój instytucji kuratora sądowego w świecie	2
3. Historia kurateli sądowej w Polsce	3
4. Geneza ustawy o kuratorach	4
5. Funkcje (zadania) kuratora sądowego w wymiarze sprawiedliwości	5

1 1. Terminologia. Pojęcie kurator wywodzi się z języka łacińskiego (*curator*, czyli opiekun) i funkcjonuje w terminologii kilku dyscyplin naukowych. Jest używane w różnych znaczeniach. Na gruncie prawa najczęściej stosowane jest dla określenia osoby wyznaczonej przez sąd w celu sprawowania opieki (dozoru, nadzoru) nad inną osobą lub jej majątkiem albo reprezentowania jej – m.in. – w przypadkach:

- 1) całkowitej lub częściowej niezdolności do czynności prawnych (ubezwłasnowolnienia) osób chorych umysłowo lub nieletnich;
- 2) nieznanego miejsca pobytu osoby, której reprezentowanie lub sprawowanie pieczy nad jej majątkiem wymagane jest w procesie sądowym (kurator procesowy);
- 3) warunkowego przedterminowego zwolnienia lub zawieszenia kary pozbawienia wolności wobec osób dorosłych, ponoszących odpowiedzialność za przestępstwo (kurator dla dorosłych);
- 4) demoralizacji lub popełnienia czynu karalnego przez nieletniego, wobec którego sąd orzeka zastosowanie środka wychowawczego, na podstawie ustawy z 9.6.2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2022 r. poz. 1700 ze zm.) (kurator dla nieletnich), która weszła w życie z dniem 1.9.2022 r. z pewnymi wyjątkami;
- 5) pozbawienia, ograniczenia bądź zawieszenia władzy rodzicielskiej nad małoletnim dzieckiem w środowiskach dysfunkcyjnych (kurator rodzinny) [B. Zinkiewicz, Instytucja kuratora sądowego w systemie opieki, profilaktyki i resocjalizacji, *Nauczyciel i Szkoła* 2004, Nr 3–4 (24–25), s. 97].

2 2. Historyczny rozwój instytucji kuratora sądowego w świecie. Historyczny początek instytucji kuratora sądowego w świecie to wiek XIX. Kiedy to angielskie *common law* wykształciło kilka różnych odmian procedury sądowej. Jedno z nowych rozwiązań pozwalało zawiesić wymierzenie kary lub jej wykonanie na okres próby (*probation*), powierzając kuratorom sądowym (*probation officers*) sprawowanie kontroli nad podsądnymi. W 1907 r. uchwalona została *Probation of Offenders Act* – ustawa stanowiąca podstawę prawną funkcjonowania kuratorów w Anglii, która legalizowała wcześniejsze działania faktyczne w tym zakresie. Z kolei w Stanach Zjednoczonych Ameryki (USA), w 1841 r. szewc z Bostonu w stanie Massachusetts: *Jan Augustus*, wpłacił kaucję za skazanego na więzienie przestępcę, jednocześnie zobowiązując się przed sądem do roztoczenia nad nim opieki w celu powstrzymania

go od popełniania kolejnych czynów zabronionych. Eksperyment się powiódł. Wobec czego był powtarzany wielokrotnie wobec innych przestępców. Stan Massachusetts – jako pierwszy – w 1878 r. uchwalił ustawę powołującą kuratorów zawodowych. Za tym przykładem podążyły inne stany. Dalszy rozwój instytucji kuratora sądowego wiąże się ściśle z powołaniem do życia sądownictwa dla nieletnich. W 1869 r. w Norwegii została uchwalona ustawa o ochronie zaniedbanej młodzieży (*The Neglected Children Treatment Act*). W 1886 r. rząd austriacki utworzył Radę Dzieci Państwa (*The State Children Council*). Celem tych przedsięwzięć była ochrona dzieci przed demoralizacją oraz wszechstronna opieka nad dziećmi zaniedbanymi i popełniającymi przestępstwa (B. Zinkiewicz, Instytucja kuratora sądowego, s. 98).

3. Historia kurateli sądowej w Polsce. W Polsce sądownictwo dla nieletnich 3 powstało w 1919 r. – tuż po uzyskaniu niepodległości. Równocześnie zostali ustanowieni społeczni opiekunowie sądowi – późniejsi kuratorzy nieletnich. Po II wojnie światowej – w latach 1949–1953 – sądy te rozstrzygały tylko tzw. sprawy karne nieletnich (czyli takie, w których nieletni był sprawcą czynu zabronionego ustawą). Od 1953 r. rozszerzono ich kompetencje na tzw. sprawy opiekuńcze – tj. dotyczące stosowania władzy rodzicielskiej, orzekania przysposobienia i innych przepisów prawa rodzinnego i opiekuńczego. Stopniowo – w latach 1959–1978 – sądy te zostały przekształcone w sądy rodzinne i nieletnich, ujmujące kompleksowo problematykę nieletnich i małoletnich w ramach działalności opiekuńczej, wychowawczej, resocjalizacyjnej i profilaktycznej (B. Zinkiewicz, Instytucja kuratora sądowego, s. 98).

Inspiracją dla twórców polskiej instytucji kurateli były: angielsko-amerykański system *probation* oraz belgijsko-francuski system wolności dozorowanej.

Jej historię zapoczątkował zaś Naczelnik Państwa *Józef Piłsudski* wydając – z kontrasygnatą Prezydenta Ministrów *Ignacego Jana Paderewskiego* oraz Ministra Sprawiedliwości (na oryginale podpis: „w z. *Śmiarowski*”) – Dekret z 7.2.1919 r. w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich (Dz.U. Nr 14, poz. 171). Artykuł 2 SądNielD stanowił, że przy sądach dla nieletnich (a te utworzono trzy – w: Warszawie, Łodzi i Lublinie) powstaną „urzędy stałych opiekunów sądowych”, których mianować mieli sędziowie „z pośród osób obojga płci, szczególnie kwalifikujących się do sprawowania nadzoru nad nieletnimi”. Opiekunowie ci mieli pobierać stałe wynagrodzenie z funduszków dyspozycyjnych sądu, a przy sprawowaniu obowiązków mieli podlegać wskazówkom sędziego – wg instrukcji, którą miał wydać MS. Jednym z zadań opiekunów miało być sprawowanie dozoru nad nieletnimi, których pozostawienie na wolności nie będzie możliwe, w związku z czym umieszczeni zostaną w specjalnych izbach urzędzonych przy sądach dla nieletnich (tak: art. 3. SądNielD). Obowiązująca procedura sądowa nawiązywała do ustaleń Międzynarodowego Kongresu Ochrony Dzieci, który odbył się w Brukseli w 1913 r. (G. Gubata, Kształtowanie się służby kuratora sądowego w latach 1919–2019, <https://bwmp.up.krakow.pl/wp-content/uploads/2015/01/Grzegorz-Guba-582a-Kszta-towanie-si-99-s-82u-5bcby-kuratora-s-485dowego-w-latach-1919-e280932019.pdf>, dostęp: 23.1.2024 r., s. 14). Minister Sprawiedliwości (*L. Supiński*) uzupełnił SądNielD: opiekunowie sądowi będą podlegali dyrektywom sędziego wg instrukcji, jako jego pomocnicy w zbieraniu informacji o nieletnim. Ich zadaniem – w przypadkach wskazanych przez sędziego – miała być także opieka nad nieletnim, który nie znajdował się pod opieką rodzicielską, lub

gdy dozór rodzicielski wymagał dodatkowej kontroli odpowiedzialnej oraz nadzór nad nieletnimi skazanymi na karę, a korzystającymi z prawa jej zawieszenia – na podstawie art. 19 i n. „przepisów przechodnich” do Kodeksu karnego. Jednocześnie Minister potwierdzał, że opiekunowie będą pobierali wynagrodzenie za swoją pracę (art. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 26.7.1919 r. w przedmiocie urzędzenia sądów dla nieletnich, Dz.U. Nr 63, poz. 378). Nowelizacji tego rozporządzenia – w przedmiocie wynagrodzenia opiekunów – dokonał MS A. *Meysztowicz*, który postanowił, że opiekunowie „z reguły” pobierają wynagrodzenie ze Skarbu Państwa. Z reguły ponieważ obok opiekunów pobierających wynagrodzenie (których liczbę ustala MS) mogą być ustanawiani „opiekunowie honorowi” o ile przed mianowaniem, na piśmie, złożą oświadczenie o zrzeczeniu się wynagrodzenia (§ 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 13.4.1927 r. o urzędzeniu sądów dla nieletnich, Dz.U. Nr 40, poz. 365). Przedstawiciele współczesnej doktryny zmiany te wiążą ze wzrastającą liczbą spraw nieletnich, w których sądy orzekły oddanie pod dozór opiekuna. Jako przykład podawany jest sąd warszawski: w 1925 r. oddano pod dozór 90 nieletnich, w 1926 r. – 190, w 1927 r. – 362 [K. *Stasiak*, *Ewolucja systemu kurateli sądowej w Polsce w latach 1919–2009 – kamienie milowe*, w: K. *Stasiak*, *Ł. Wirkus*, *P. Kozłowski*, *T. Jedynak* (red.), *Dziękujędziesięciolecie kurateli sądowej w Polsce. Historia – Teraźniejszość – Przyszłość. Materiały z I Kongresu Kuratorskiego. Ustka, 15–17 czerwca 2009 roku, Kraków 2010, s. 48*]. Następnie MS (*St. Car*) wydał rozporządzenie z 14.5.1929 r. o wynagrodzeniu opiekunów sądowych (Dz.U. Nr 35, poz. 321). Ten sam Minister – 25.6.1929 r. – przekształcił – z dniem 1.7.1929 r. – dotychczasową instytucję opiekunów sądowych w instytucję kuratorów nieletnich przy sądach grodzkich, a gdyby przy sądach okręgowych powstały sądy dla nieletnich, mieli być mianowani kuratorzy nieletnich przy sądach dla nieletnich (§ 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 25.6.1929 r. w sprawie przekształcenia instytucji opiekunów sądowych na kuratorów nieletnich przy sądach grodzkich i sądach dla nieletnich, Dz.U. Nr 47, poz. 387). Rozporządzenie to znowelizował – w zakresie wysokości wynagrodzenia należnego kuratorom – MS *Cz. Michałowski* (rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.12.1933 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 25.6.1929 r. w sprawie przekształcenia instytucji opiekunów sądowych na kuratorów nieletnich przy sądach grodzkich i przy sądach dla nieletnich, Dz.U. Nr 98, poz. 760). Oba przywołane tu rozporządzenia zostały uchylone przez wspomnianego ministra *Cz. Michałowskiego* mocą rozporządzenia z 25.6.1935 r. o kuratorach nieletnich (Dz.U. Nr 46, poz. 316 ze zm.). Paragraf 3 tego rozporządzenia stanowił, że kurator pełni obowiązki, określone w Kodeksie karnym i Kodeksie postępowania karnego, zaś § 4 stanowił, że pełnienie obowiązków kuratora jest obywatelską funkcją honorową. Przedstawiciele współczesnej doktryny decyzyj o obniżeniu wynagrodzenia kuratorom i o rezygnacji z kurateli zawodowej, a co za tym idzie o obniżeniu kosztów wykonywania czynności przez kuratorów (ustalono jedynie maksymalną stawkę ryczałtu, bez określania jej minimalnego pułapu lub zasad jego ustalania), wiążą z bardzo trudną sytuacją gospodarczą, jaka miała wówczas miejsce. Zmiany te nastąpiły mimo istotnych zmian ustawowych (wprowadzenia w życie Kodeksu postępowania karnego – 1.7.1929 r. i Kodeksu karnego – 1.9.1932 r.), w których to aktach rozszerzono kompetencje kuratora, który nie tylko sprawował dozory nad nieletnimi orzeczone jako środek wychowawczy,

w związku z zawieszeniem umieszczenia w zakładzie poprawczym lub z warunkowym zwolnieniem z zakładu poprawczego, ale także został uprawniony do składania do sądu określonych wniosków [K. Stasiak, *Ewolucja systemu kurateli sądowej*, w: K. Stasiak, Ł. Wirkus, P. Kozłowski, T. Jedynak (red.), *Dziewięćdziesięciolecie kurateli sądowej*, s. 49–50]. Okupacja hitlerowska uniemożliwiła reformę prawa dla nieletnich, która była planowana przez Komisję Kodyfikacyjną i miała się dokonać w Polsce w 1939 r. (G. Gubała, *Kształtowanie się służby kuratora sądowego*, s. 15). Po II wojnie światowej, już w roku 1949, bazując na przedwojennych unormowaniach prawnych, zaczęto tworzyć sądy dla nieletnich (utworzono ich wówczas 34), a przy nich zaczęto powoływać kuratorów sądowych. W 1950 r. liczba kuratorów przekroczyła 500 osób, a wg stanu z 11.9.1953 r. wzrosła do 1589 osób. W 1950 r. wydano także pierwszą po II wojnie światowej instrukcję odnoszącą się do prowadzenia przez sądy spraw nieletnich, która również regulowała pewne ogólne zagadnienia związane z funkcjonowaniem instytucji kurateli sądowej (Instrukcja z 6.4.1950 r. do postępowania w sprawach nieletnich, Dz.Urz. MS Nr 3, poz. 10) [K. Stasiak, *Ewolucja systemu kurateli sądowej*, w: K. Stasiak, Ł. Wirkus, P. Kozłowski, T. Jedynak (red.), *Dziewięćdziesięciolecie kurateli sądowej*, s. 49–50]. Kolejne rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 30.3.1951 r. o kuratorach sądowych dla nieletnich (Dz.U. Nr 25, poz. 188) – wydane zostało już w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Lubelskiej – co znajduje odbicie w jego treści. Kuratorzy mieli być powoływani przy każdym sędzię dla nieletnich i byli tegoż sądu organem pomocniczym (§ 1), a pełniona przez niego funkcja miała charakter społeczny (§ 11). Obowiązkiem kuratora była: szczególna czujność wobec wpływów wroga klasowego, inspirującego nieletnich do popełniania przestępstw (§ 1 ust. 2) oraz wykonywanie czynności zleconych w toku śledztwa przez sędzię dla nieletnich, a także sprawowanie dozoru nad nieletnimi powierzonymi mu na podstawie orzeczeń sądów karnych (§ 2). W roku 1959 wydane zostały trzy akty prawne, które zasadniczo zmieniły charakter instytucji kuratora. W dniu 13.2.1959 r. powołano instytucję kuratorów zawodowych (§ 1 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 13.2.1959 r. o kuratorach sądowych dla nieletnich, Dz.U. Nr 18, poz. 113, stanowił, że: „Pełnienie obowiązków kuratora sądowego dla nieletnich jest w zasadzie funkcją społeczną. W miarę potrzeby jednak mogą być powoływani kuratorzy sądowi dla nieletnich pełniący swe czynności zawodowo”). Następne było rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 1.4.1959 r. w sprawie wynagradzania kuratorów zawodowych dla nieletnich (Dz.U. Nr 26, poz. 164). Natomiast 10.4.1959 r. wydana została specjalna instrukcja w sprawie kuratorów sądowych dla nieletnich. Od tego czasu przyjęł się społeczno-zawodowy model kurateli, zarówno w odniesieniu do nieletnich, jak i (po 1965 r.) dorosłych. Istotnym wydarzeniem w historii polskiej kurateli było powołanie do życia w 1971 r. – zarządzeniem MS – kuratorskich ośrodków pracy z młodzieżą, których specyfika polegała na oddziaływaniu opiekuńczym, profilaktycznym i resocjalizacyjnym kuratora (we współpracy z instruktorami – wychowawcami, psychologami, pedagogami i innymi) w środowisku naturalnym wychowanka, z uwzględnieniem rodziny, szkoły i grupy rówieśniczej (por. B. Zimkiewicz, *Instytucja kuratora sądowego*, s. 98–99). Dnia 1.7.1973 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 3.5.1973 r. w sprawie kuratorów nieletnich (Dz.U. Nr 18, poz. 107), które w § 1 ust. 3 stanowiło, że kuratorami nieletnich są kuratorzy zawodowi oraz społeczni. W następnej kolejności wydane zostały:

rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 25.11.1981 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie kuratorów nieletnich (Dz.U. Nr 28, poz. 150) oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 19.11.1984 r. w sprawie należności przysługujących społecznym kuratorom rodzinnym i społecznym kuratorom dla osób dorosłych (Dz.U. Nr 54, poz. 277). W dniu 1.1.1987 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości (*L. Domerackiego*) z 24.11.1986 r. w sprawie kuratorów sądowych (Dz.U. Nr 43, poz. 212 ze zm.), które stanowiło, że kuratorzy zawodowi i społeczni wykonują w sądach powszechnych czynności o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym i profilaktycznym oraz inne czynności określone w rozporządzeniu i przepisach odrębnych (§ 1). Kuratorzy spełniający czynności w wydziałach karnych sądów rejonowych i w wydziałach penitencjarnych byli kuratorami dla dorosłych a ci spełniający czynności w wydziałach rodzinnych i nieletnich byli kuratorami rodzinnymi (§ 2). W dalszej kolejności ogłoszone zostały: rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 31.1.1991 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie kuratorów sądowych (Dz.U. Nr 12, poz. 54), rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 19.5.1992 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie kuratorów sądowych (Dz.U. Nr 44, poz. 196), rozporządzenie Rady Ministrów z 19.6.2000 r. w sprawie wynagrodzeń zawodowych kuratorów sądowych (Dz.U. Nr 50, poz. 586) oraz rozporządzenie Rady Ministrów z 7.8.2001 r. w sprawie wynagrodzeń zawodowych kuratorów sądowych (Dz.U. Nr 85, poz. 930). Rozporządzenia wymienione wyżej – począwszy od rozporządzenia z roku 1986 – zostały uznane za uchylone przez ustawę z 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070). Ustawa ta w art. 154 stanowi, że: kuratorzy sądowi pełnią swoje czynności zawodowo (wówczas są kuratorami zawodowymi) albo społecznie (wówczas są kuratorami społecznymi) (§ 1), a zasady organizacji służby kuratorskiej i wykonywania obowiązków przez kuratorów sądowych oraz status kuratorów sądowych określa odrębna ustawa (§ 2).

- 4 4. Geneza ustawy o kuratorach.** W roku 1994 Ministerstwo Sprawiedliwości podjęło decyzję o opracowaniu projektu ustawy, która nada odpowiedni status zawodowy i materialny kuratorom sądowym. W styczniu 1995 r. powołano Zespół do spraw Reformy Kurateli Sądowej pod kierownictwem dr *K. Sawickiej*, który zajął się wypracowaniem koncepcji funkcjonowania kurateli rodzinnej. W jego skład weszli przedstawiciele świata nauki, kuratorzy sądowi, sędziowie i przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości. Wypracowany przez Zespół model kurateli sądowej wywarł istotny wpływ na kolejne koncepcje reformy kurateli. Na początku stycznia 1996 r. Ministerstwo powołało komisję do opracowania systemu sądowej kurateli dla dorosłych. Jej przewodnictwem powierzono prof. *A. Balandynowiczowi*. Komisja doszła do analogicznych wniosków co zespół dr *K. Sawickiej*. Żaden z dwóch wspomnianych modeli nie zakładał wyprowadzenia kurateli sądowej ze struktur sądów powszechnych, a jedynie jej wyodrębnienie i podniesienie do rangi innych kluczowych jednostek organizacyjnych sądów (wydziałów). Komisja opracowała projekt ustawy, ale nie znalazł on uznania i nie wyszedł poza sferę projektu. Kolejne projekty aktów prawnych odnoszących się do instytucji kuratorów były związane z uchwaleniem w 1997 r. nowych kodeksów karnych, które inaczej ukształtowały rolę kuratora dla dorosłych w polskim systemie orzekania i wykonania kar. Ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 127 ze zm.) w wielu miejscach dookreśliła prawa i obowiązki kuratora, ponadto w art. 176 (w brzmieniu obowiązującym do

1.1.2002 r.) zobowiązała RM m.in. do określenia, w drodze rozporządzenia, organizacji kuratorskiej służby sądowej oraz szczegółowego zakresu praw i obowiązków kuratorów sądowych. Stworzone na tej podstawie projekty rozporządzenia spotkały się z licznymi głosami krytyki – ze strony kuratorów i przedstawicieli doktryny z twórcami Kodeksu karnego wykonawczego włącznie. Wówczas coraz śmielej zaczął się przebijać pogląd, że system kurateli sądowej powinien być unormowany w sposób całościowy przez akt prawny rangi ustawowej. Takie rozwiązanie zostało sformułowane także w nowo przygotowanej wówczas ustawie – Prawo o ustroju sądów powszechnych [K. Stasiak, Ewolucja systemu kurateli sądowej, w: K. Stasiak, Ł. Wirkus, P. Kozłowski, T. Jedynek (red.), Dziewięćdziesięciolecie kurateli sądowej, s. 62–65]. Ostatni etap prac nad ustawą wspomina A. Rzepniewski – kurator sądowy. Zgodnie z jego relacją w domu prezesa Stowarzyszenia Kuratorów A. Martuszewicza (w Radości pod Warszawą) i z jego udziałem oraz z udziałem sekretarza Stowarzyszenia A. Gutenberga, od 15 do 18.7.1999 r. spotkał się zespół kuratorów (A. Rzepniewski, R. Pruszczyński, M. Jamza-Kalka i G. Michalska), który opracował wstępny projekt ustawy o kuratorach sądowych. Projekt został następnie skonsultowany ze środowiskiem w oddziałach terenowych Stowarzyszenia Kuratorów, a uwagi składali także zaprzyjaźnieni z A. Martuszewiczem przedstawiciele nauk prawnych. Projekt poprawiany był także w Biurze Legislacyjnym Sejmu. W dniu 21.9.2000 r. dzięki zabiegom o poparcie u posłów, przewodniczący Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu RP, poseł S. Iwanicki, umieścił w porządku posiedzenia Komisji w dniu 3.10.2000 r. punkt o rozpatrzeniu projektu ustawy o kuratorach sądowych. W dniu 21.9.2000 r. ówczesny MS L. Kaczyński wydał zarządzenie o powołaniu zespołu do opracowania projektu ustawy o kurateli sądowej, której przewodniczenie powierzył dyrektorowi Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich M. Bańkowskiej. W skład Komisji powołani zostali: W. Dziuban – wicedyrektor Departamentu Sądów i Notariatu, K. Gromek – naczelnik w Departamencie Sądów i Notariatu, U. Wieczorek – naczelnik w Departamencie Sądów i Notariatu, M. Białek – z Departamentu Legislacyjno-Prawnego, A. Korpanty – kurator okręgowy z Warszawy, A. Kula – kurator okręgowy z Częstochowy, K. Bunda – kurator okręgowy z Torunia, P. Burczyk – kurator z Piły i A. Rzepniewski – przedstawiciel Krajowego Stowarzyszenia Zawodowych Kuratorów Sądowych (Zarządzenie MS Nr 16/00, Departament Sądów Powszechnych). Zespół ministerialny pracował od 12.10.2000 r. do 2.9.2001 r. W ostatnich dniach stycznia 2001 r. Zespół wypracował własny projekt ustawy, jednak MS zrezygnowało z jego dalszego procedowania. Zespół przygotował także projekty czterech aktów wykonawczych do ustawy o kuratorach sądowych, co sprawiło, że wraz z zakończeniem procesu legislacyjnego nad ustawą gotowy był jednocześnie, od strony merytorycznej, pakiet towarzyszących ustawie aktów wykonawczych.

Komisja Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu RP 3.10.2000 r. przyjęła jako własny projekt ustawy o kuratorach sądowych przygotowany przez Stowarzyszenie Kuratorów Zawodowych i postanowiła skierować go do dalszych prac parlamentarnych. Poseł M. Markiewicz został posłem sprawozdawcą. W dniu 7.12.2000 r. prace rozpoczęła powołana przez Komisję Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu RP Podkomisja Nadzwyczajna do Rozpatrzenia Projektu Ustawy o Kuratorach Sądowych. Jej przewodniczącym został poseł M. Markiewicz, a członkami, posłowie: B. Lewandowski, T. Kilian i A. Ostrowski. Podkomisja pracowała do 8.3.2001 r.

oraz 26.4.2001 r. W dniu 27.7.2001 r. Sejm uchwalił ustawę, uwzględniając stanowisko Senatu w kilku kwestiach [A. *Rzepniewski*, Prace nad ustawą o kuratorach sądowych z perspektywy dziesięciolecia. Doświadczenia z pracy w zespole Ministerstwa Sprawiedliwości oraz podkomisji Sejmu RP ds. ustawy o kuratorach, w: *K. Stasiak, Ł. Wirkus, P. Kozłowski, T. Jedynak* (red.), Dziewięćdziesięciolecie kurateli sądowej w Polsce. Historia – Teraźniejszość – Przyszłość. Materiały z I Kongresu Kuratorskiego. Ustka, 15–17 czerwca 2009 roku, Kraków 2010, s. 81–84; A. *Martusiewicz*, A. *Rzepniewski*, Ustawa o kuratorach sądowych. Fakty i komentarz do wybranych zasad ustrojowych kurateli sądowej, w: *Kurator w społeczeństwie obywatelskim. Biuletyn Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, Konferencje i Seminaria* 7 (51) 03, s. 147–151].

Prace nad uchwaleniem ustawy przebiegały następująco: Komisyjny projekt ustawy o kuratorach sądowych wpłynął do łaski marszałkowskiej 18.10.2000 r. (druk sejmowy Nr 2294, Sejm RP III kadencji). Dnia 24.10.2000 r. został skierowany do I czytania na posiedzeniu Sejmu. Pierwsze czytanie odbyło się na 91. posiedzeniu Sejmu 15.11.2000 r. Projekt skierowano do Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka. Sprawozdanie Komisji zostało przyjęte 26.4.2001 r. (druk sejmowy Nr 2857, Sejm RP III kadencji) – sprawozdawcą Komisji został poseł *M. Markiewicz*. Drugie czytanie odbyło się na 109. posiedzeniu Sejmu 23.5.2001 r. Projekt skierowano do Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka w celu przedstawienia dodatkowego sprawozdania. Dodatkowe sprawozdanie Komisji zostało przyjęte 25.5.2001 r. (druk sejmowy Nr 2857-A, Sejm RP III kadencji). Trzecie czytanie odbyło się na 111. posiedzeniu Sejmu 20.6.2001 r. Ustawa została uchwalona, a następnie – 21.6.2001 r. – przekazana Prezydentowi i Marszałkowi Senatu. Senat 24.7.2001 r. wniósł do ustawy poprawki (druk sejmowy Nr 3231, Sejm RP III kadencji). Wobec czego marszałek Sejmu – 24.7.2001 r. – skierował je do Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka celem rozpatrzenia. Sprawozdanie Komisji zostało przedstawione 25.7.2001 r. (druk sejmowy Nr 3251, Sejm RP III kadencji) – wniosek komisji brzmiał: przyjąć część poprawek. Stanowisko Senatu zostało rozpatrzone na forum Sejmu podczas jego 114 posiedzenia w dniu 27.7.2001 r. Ustawę przekazano Prezydentowi do podpisu 31.7.2001 r. W dniu 22.8.2001 r. Prezydent ustawę podpisał. Ustawa została opublikowana pod adresem: Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1071.

Ustawa w sposób kompleksowy unormowała status kuratorów sądowych jako grupy zawodowej, określając organizację służby kuratorskiej, prawa i obowiązki kuratorów, wymagania dla kandydatów na stanowisko kuratora i przygotowania do zawodu, samorząd kuratorski, odpowiedzialność porządkową i dyscyplinarną oraz zasady powoływania i pracy kuratorów społecznych. Uchwalona ustawa stanowi wyraz kompromisu [*K. Stasiak*, Ewolucja systemu kurateli sądowej, w: *K. Stasiak, Ł. Wirkus, P. Kozłowski, T. Jedynak* (red.), Dziewięćdziesięciolecie kurateli sądowej, s. 65].

Ustawa była nowelizowana kilkunastokrotnie (dane na dzień 27.12.2023 r. wg Internetowego Systemu Informacji Prawnej ISAP Kancelarii Sejmu RP): ustawą z 14.12.2001 r. zmieniającą ustawę – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawę o prokuraturze oraz ustawę o kuratorach sądowych (Dz.U. Nr 154, poz. 1787); ustawą z 30.8.2002 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o ustroju sądów administracyjnych i ustawę – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. Nr 153, poz. 1271 ze zm.); ustawą z 23.11.2002 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju

sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 213, poz. 1802); ustawą z 28.11.2003 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o prokuraturze, ustawy – Prawo o ustroju sądów wojskowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 228, poz. 2256); ustawą z 28.7.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. Nr 167, poz. 1398); ustawą z 1.7.2005 r. o Krajowym Centrum Szkolenia Kadr Sądów Powszechnych i Prokuratury (Dz.U. Nr 169, poz. 1410); ustawą z 5.8.2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. Nr 182, poz. 1228); ustawą z 23.11.2012 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z podwyższeniem wieku emerytalnego (Dz.U. z 2012 r. poz. 1544); ustawą z 10.10.2014 r. o zmianie ustawy o kuratorach sądowych (Dz.U. z 2014 r. poz. 1689); ustawą z 14.12.2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 60); ustawą z 21.2.2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. z 2019 r. poz. 730) oraz ustawą z 1.12.2022 r. o zmianie ustawy o kuratorach sądowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 27). Najobszerniejsze zmiany wprowadziła ostatnia z wymienionych nowelizacji. Wynikały one z tego, że jak napisano w uzasadnieniu do projektu: „w blisko dwudziestoletnim okresie obowiązywania ustawy zdiagnozowano szereg negatywnych zjawisk w funkcjonowaniu kuratorskiej służby sądowej, mających swoje źródło w wadliwych rozwiązaniach ustrojowych i organizacyjnych, rzutujących bezpośrednio na poziom jakości pracy kuratorów sądowych i sprawność prowadzonych przez nich postępowań związanych z wykonywaniem orzeczeń sądowych” (uzasadnienie druku sejmowego Nr 2478, Sejm RP IX kadencji, s. 1). Do rozwiązań wadliwych i nieadekwatnych w stosunku do potrzeb kuratorskiej służby sądowej zaliczono:

- 1) brak spójnych z PrUSP rozwiązań ustrojowych związanych z pozycją MS wobec sądów powszechnych, obejmujących nadzór ministra nad kuratorską służbą sądową i zasady delegowania kuratorów zawodowych do Ministerstwa Sprawiedliwości oraz przenoszenie etatów między sądami;
- 2) niejasne, niepełne i budzące wątpliwości interpretacyjne unormowania regulujące stosunek pracy zawodowego kuratora sądowego (rozwiązanie/wygaśnięcie stosunku pracy), przysługujące dodatki do wynagrodzenia, nadzór nad służbą na wszystkich jego szczeblach oraz delegowanie/przeniesienie kuratora zawodowego do innego zespołu lub sądu w innej miejscowości;
- 3) niejasne i niejednolite zasady naboru do służby kuratorskiej, przebiegu aplikacji i przeprowadzenia egzaminu kuratorskiego;
- 4) wadliwe materialne i proceduralne zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej utrudniające w bardzo wysokim stopniu możliwość wydalenia ze służby kuratorskiej osób, które naruszyły prawo, rażąco uchylały się od wykonywania obowiązków lub nadużyły uprawnień;
- 5) nieprzystające do rzeczywistości standardy obciążenia pracą kuratora zawodowego;
- 6) różnice w poziomie obciążenia pracą kuratorów sądowych z różnych zespołów i z różnych okręgów wynikające z braku mechanizmów umożliwiających skuteczne przeciwdziałanie takim zjawiskom.

Twierdzenia te zostały oparte na: opracowaniach Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, wystąpieniach NIK i interpelacjach kierowanych do MS. Głównymi celami proponowanej nowelizacji były: poprawa funkcjonowania i organizacji kuratorskiej służby sądowej oraz poprawa jakości i efektywności pracy kuratorów (uzasadnienie druku sejmowego Nr 2478, Sejm RP IX kadencji, s. 1–3).

5 5. Funkcje (zadania) kuratora sądowego w wymiarze sprawiedliwości. Projektodawca komentowanej ustawy – Komisja Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu III kadencji – proponowała ująć zakres przedmiotowy ustawy przez określenie zadań, jakie mają wykonywać kuratorzy sądowi. Miały to być określone prawem zadania wychowawczo-resocjalizacyjne i profilaktyczne związane z wykonywaniem orzeczeń, zarządzeń i poleceń sądu. Natomiast w uzasadnieniu do projektu stwierdziła, że projekt określa zadania kuratorów, stwierdzając, że są to zadania określone prawem, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu (druk sejmowy Nr 2294, Sejm RP III kadencji, art. 1 i uzasadnienie s. 1).

Prawo o ustroju sądów powszechnych w art. 147 § 2 stanowi, że kuratorzy sądowi „działają w sądach”. Ustawodawca użył terminu niedookreślonego (w znaczeniu związku organizacyjnego) „działają”, co spowodowane było potrzebą oznaczenia związku z sądem zarówno kuratorów zawodowych, jak i społecznych. Kuratorzy społeczni mają z sądem jedynie związek funkcjonalny. Kuratorzy zawodowi zarówno funkcjonalny, jak i służbowy. Artykuł 147 § 2 i art. 154 § 1 PrUSP określają działalność kuratorów w wymiarze sprawiedliwości na poziomie czynności. Czynności o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym i profilaktycznym oraz innych czynności określonych w przepisach szczególnych. Czynnością jest zaś wykonywanie rutynowych operacji. Komentowana ustawa funkcję kuratorów w wymiarze sprawiedliwości określa na poziomie zadań: są to określone przez prawo zadania związane z wykonywaniem orzeczeń sądu. Na tym polega działalność kuratorów w sądach. Zadanie oznacza: misję, posłannictwo, świadome podejmowanie działań i wybór czynności prowadzących do realizacji celu – wymaga samodzielności i wyższych umiejętności niż „wykonywanie czynności”. Także KKW, w art. 171 § 2 również mówi o zadaniach. Zadania kuratora mają charakter wychowawczo-resocjalizacyjny, profilaktyczny, diagnostyczny i kontrolny. Ustawa o kuratorach stanowiąc, iż kuratorzy wykonują zadania w celu wykonywania orzeczeń sądu, jednoznacznie wiąże ich działalność z działalnością sądów. Zatem art. 214 ustawy z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 37) zobowiązujący kuratorów do przeprowadzania wywiadów na zarządzenie organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze należy uznać za unormowanie szczególne w stosunku do ustawy o kuratorach sądowych, co dodatkowo uzasadnia fakt, iż ustawodawca przewidział wynagrodzenie kuratorowi w formie ryczałtu w art. 91 ust. 1. pkt 1 oraz art. 90 ust. 4 ustawy komentowanej za wykonanie tych czynności (A. Martuszewicz, A. Rzepniewski, Ustawa o kuratorach sądowych, s. 153–154; A. Martuszewicz, A. Rzepniewski, Komentarz do wybranych zasad ustrojowych kurateli sądowej, <http://kurator.webd.pl/2005/05/03/komentarz-do-wybranych-zasad-ustrojowych-kurateli-sadowej>; dostęp: 23.1.2024 r.).

Uregulowanie kompetencji zawodowych kuratorów „jest wynikiem uznania wagi działania (...) w procesie wychowawczym względem nieletniego na etapie postępowania wykonawczego, którzy postulowali precyzyjne określenie ich praw i obowiązków w związku z wykonywaniem środka wychowawczego w postaci nadzoru

kuratora sądowego” (uzasadnienie, druk sejmowy Nr 2183, Sejm RP IX kadencji, s. 138). Celem regulacji było zaktywizowanie organów postępowania wykonawczego do prawidłowego wykonywania ich obowiązków, a przede wszystkim wyraźne oddzielenie kompetencji sądu rodzinnego oraz kuratora względem nieletniego. Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich odpowiedzialnością za organizowanie działań służących pomocą nieletniemu w zmianie nagannych zachowań i postaw, w kierunku postaw społecznie pożądaných obarczyła kuratorów zawodowych. Obciążenie kuratora zawodowego odpowiedzialnością za prawidłowy sposób wykonywania orzeczenia – zdaniem przedstawicieli doktryny – należy uznać za słuszne, skoro kuratorzy mają najwyższe kompetencje w dziedzinie resocjalizacji oraz wychowania młodzieży. Z racji odpowiedniego wykształcenia kurator zawodowy jest lepiej przygotowany aby ocenić, które środki odniosą pożądaný efekt. Rola sądu wydaje się drugorzędna. Została sprowadzona do kwestii doradczych, ewentualnie korygujących postępowanie organu kuratorskiego. Artykuł 155 ust. 2 WspierResNieIU określa 3 kategorie uprawnień kuratorów, w zależności od treści wykonywanego orzeczenia oraz wydawanych w toku jego egzekwowania zarządzeń sędziego rodzinnego. W pierwszej kolejności kurator sądowy sprawuje nadzór nad nieletnim (art. 155 ust. 2 pkt 1 WspierResNieIU). Kompetencja ta ma charakter ogólny i dotyka wszystkich środków wychowawczych orzeczonych przez sąd rodzinny – w swej istocie wynika z powierzenia kuratorowi tego rodzaju obowiązków w postępowaniu wykonawczym. W języku potocznym pojęcia „nadzór” i „kontrola” używa się zamiennie. Ustawodawca jednak konsekwentnie je odróżnia (zob. art. 155 ust. 2 pkt 2 WspierResNieIU). W języku prawniczym, zwłaszcza w prawie administracyjnym, mają odmiennie znaczenie. Nadzór oznacza wyższy stopień zależności – polecenia wydane podległemu podmiotowi są dla niego wiążące. Kontrola sprowadza się do formułowania zaleceń mających służyć poprawie funkcjonowania nieletniego w społeczeństwie – dlatego kontrola dotyczy wykonywania środka wychowawczego, o którym mowa w art. 7 pkt 2 WspierResNieIU (zobowiązania nieletniego do określonego postępowania) albo środka, o którym mowa w art. 18 ust. 1 (zobowiązania nakładane przez sąd rodzinny na rodziców/opiekunów nieletniego), a ponadto wtedy gdy wynika to z postanowienia sądu rodzinnego. Obowiązki nałożone na nieletniego i innych uczestników postępowania mają niesankcyjny charakter – zatem wystarczające będzie wydawanie przez kuratora zaleceń. Niemniej niewykonywanie zaleceń może świadczyć o nagannej postawie nieletniego i prowadzić do przedsięwzięcia wobec niego kroków nadzorczych – tytułem przykładu: może stanowić podstawę do złożenia wniosku o zmianę wykonywanego środka wychowawczego na surowszy. Artykuł 155 ust. 2 pkt 3 WspierResNieIU stanowi o tym, że kurator zawodowy organizuje i kontroluje wykonywanie przez nieletniego zobowiązania do wykonania prac społecznych. Jako organ profesjonalnie zajmujący się tą kwestią ma ku temu najlepsze możliwości, zwłaszcza przy współpracy z organizacjami społecznymi. Zakres działań kuratora określono w sposób otwarty, umożliwiając mu elastyczne i odpowiednie sprawowanie czynności organizacyjnych, kontrolnych i nadzorczych nad nieletnim. Projektodawca wskazał, że „w zakresie uprawnień kuratorów sądowych dotyczących inicjowania postępowań sądowych doprecyzowano przepisy w taki sposób, aby odnosiły się one do środków wykonywanych lub kontrolowanych przez kuratora sądowego, a nie obejmowały wszystkich środków orzeczonych wobec nieletniego” (uzasadnienie, druk sejmowy Nr 2183, Sejm RP IX kadencji, s. 140).

Udział kuratora sądowego w posiedzeniach (sądowych i wykonawczych prowadzonych przez sędziego rodzinnego) obejmuje posiedzenia dotyczące nieletniego, wobec którego zastosowano środek wychowawczy nie tylko w postaci nadzoru kuratora sądowego, ale również inne środki, których wykonywanie kurator sądowy kontroluje. Założono, że kurator ma najlepszą wiedzę o aktualnym stanie życiowym nieletniego oraz doświadczenie pedagogiczne. Ustawodawca zrezygnował z możliwości zobowiązania nieletniego przez kuratora sądowego do poddania się badaniu w celu ustalenia w organizmie nieletniego obecności substancji psychoaktywnej przy użyciu metod niewymagających badania laboratoryjnego. Badania będą teraz przeprowadzane przez uprawnione służby mundurowe – na wniosek kuratora [M. Garwol, w: P. Drembkowski, G. Kowalski (red.), Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Komentarz, Warszawa 2023, s. 593–595].

Art. 2. [Definicja]

1. Kuratorami sądowymi są:

- 1) zawodowi kuratorzy sądowi, zwani dalej „kuratorami zawodowymi”;
- 2) społeczni kuratorzy sądowi, zwani dalej „kuratorami społecznymi”.

2. Kuratorzy sądowi wykonujący orzeczenia w sprawach karnych są kuratorami dla dorosłych, a wykonujący orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich są kuratorami rodzinnymi.

Spis treści

	Nb
1. Uwagi wstępne	1
2. Podmiotowy i przedmiotowy podział kuratorów	2

- 1 1. Uwagi wstępne.** Kurator to zawód silnie wpisany w sądownictwo i prawo. Często opisywany przez pryzmat ustawodawstwa i w kontekście obowiązujących przepisów prawa. Jego praca analizowana jest w silnym związku z aktami normatywnymi, a ramy definiowania poszczególnych właściwości i kompetencji narzucają konkretne przepisy prawne [K. Okólska, Badania nad kuratelą sądową w Polsce po wprowadzeniu ustawy o kuratorach sądowych, Nauki o wychowaniu. Studia interdyscyplinarne 2019, Nr 2(9), s. 177]. Kurator, z jednej strony, pełni funkcję urzędnika państwowego. Jego zadaniem jest kontrola poziomu realizacji przez podsądnego zobowiązań wyznaczonych przez sąd. Z drugiej strony, kurator jest również wychowawcą, pedagogiem resocjalizacyjnym, który powinien dbać o rozwój i powrót do prawidłowego społecznego funkcjonowania osób, nad którymi sprawuje nadzór lub dozór. Powinien stać się swoistym kreatorem zmian osobowych i środowiskowych podopiecznego (A. Babicka-Wirkus, Od autorytaryzmu do emancypacji. O niebezpiecznych polach relacyjnych między kuratorem a podopiecznym, Resocjalizacja polska 2019, Nr 17, s. 103–104).

Artykuł 2 KurSądU został umieszczony w części ogólnej ustawy, co powoduje określone konsekwencje. Dzięki temu norma ta ma zastosowanie do pozostałych części komentowanej ustawy, a podział kuratorów na dwie specjalizacje jest konsekwentnie respektowany. Przepis ten ustanawia model kurateli zawodowo-społecznej,

stanowiąc dyrektywę do budowy całego systemu kurateli (zob. druk sejmowy Nr 2294, Sejm RP III kadencji).

2. Podmiotowy i przedmiotowy podział kuratorów. Już Komisja Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu III kadencji – projektodawca komentowanej ustawy – proponowała ująć zakres podmiotowy projektowanej ustawy przez określenie zawodowo-społecznego modelu kurateli, którą mieliby wykonywać kuratorzy sądowi: zawodowi oraz społeczni (zob. druk sejmowy Nr 2294; Sejm RP III kadencji, art. 2).

Zarówno KurSądU, jak i PrUSP (art. 154 § 1) zachowują podmiotowy podział kuratorów na zawodowych i społecznych oraz podział przedmiotowy (w zależności od materii, którą się zajmują) – na rodzinnych i dla dorosłych (art. 147 § 2 PrUSP) – nazewnictwo nie wynika z usytuowania kuratorów w tym, czy innym wydziale, ale z rodzaju czynności, które wykonują (*A. Martuszewicz, A. Rzepniewski, Ustawa o kuratorach sądowych, s. 153–154; A. Martuszewicz, A. Rzepniewski, Komentarz do wybranych zasad*).

Kuratorzy sądowi wykonują zadania w środowisku podopiecznych – w tym na terenie zakładów zamkniętych i placówek ich pobytu, w szczególności zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych (*S. Bębas, Metody i formy oddziaływań wychowawczych kuratorów sądowych, Lubelski rocznik pedagogiczny 2014, t. XXXIII, s. 131*).

Kurator sądowy jest funkcjonariuszem publicznym, o czym stanowi art. 115 § 13 pkt 3 KK.

Art. 2a. [Święto kuratorskiej służby sądowej]

Dzień 25 czerwca ustanawia się świętem kuratorskiej służby sądowej.

Spis treści

	Nb
1. Geneza święta	1
2. Dzień obchodów	2

1. Geneza święta. *Stanisław Car* – minister sprawiedliwości II RP – w dniu 25.6.1929 r. przekształcił – z dniem 1.7.1929 r. – dotychczasową instytucję opiekunów sądowych w instytucję kuratorów nieletnich przy sądach grodzkich. Dzień 25 czerwca stał się dniem, kiedy to po raz pierwszy do obiegu prawnego w Polsce wprowadzone zostało pojęcie i funkcja kuratora (sądowego). W latach 90. XX w. zarówno Ministerstwo Sprawiedliwości, jak i Stowarzyszenie Kuratorów Zawodowych podjęły intensywne prace nad ustawowym uregulowaniem instytucji kuratora. W roku 2000 Komisja Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu RP III kadencji przyjęła jako własny i skierowała na posiedzenie Sejmu projekt przygotowany przez środowisko kuratorów. Projekt ten nie zawierał propozycji ustanowienia święta kuratorskiej służby sądowej (druk sejmowy Nr 2294, Sejm RP III kadencji). Ze społeczną inicjatywą w tym zakresie wyszła Krajowa Rada Kuratorów, podejmując 18.6.2011 r. uchwałę w sprawie ustanowienia Dnia Kuratora Sądowego (uchw. KRK Nr 15/III/IV/2011). Rangę obchodów podniosła inicjatywa RM RP, której pracami kierował *M. Morawiecki*. Rząd zgłosił projekt ustawy, który stanowił obszerną nowelizację ustawy

o kuratorach sądowych (druk RCL Nr UD249, Sejm RP IX kadencji). Wśród zaproponowanych zmian znalazła się także propozycja ustanowienia dnia kuratorskiej służby sądowej. Propozycja wychodziła naprzeciw postulatam środowiska kuratorów sądowych – co wnioskodawca wyraźnie zaznaczył w uzasadnieniu projektu ustawy (uzasadnienie, druk RCL Nr UD249, s. 4). Propozycję zaakceptowała Podkomisja nadzwyczajna do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o kuratorach sądowych Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu RP IX kadencji (druk sejmowy Nr 2478, Sejm RP IX kadencji). Święto stało się faktem w dniu wejścia w życie komentowanej ustawy.

- 2 2. **Dzień obchodów.** Święto kuratorskiej służby sądowej (Dzień Kuratora Sądowego) obchodzony jest corocznie 25 czerwca.

Art. 3. [Środowisko pracy]

1. **Kuratorzy sądowi wykonują swoje zadania w środowisku podopiecznych, także na terenie zamkniętych zakładów i placówek ich pobytu, w szczególności na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych.**

2. **Za podopiecznych, o których mowa w ust. 1, uważa się osoby, których dotyczy postępowanie.**

Spis treści

	Nb
1. Obowiązująca regulacja	1
2. Powiązania normatywne	2
3. Zasadność wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w środowisku podopiecznych	3
4. Postępowanie rozpoznawcze – wybrane regulacje prawne związane z realizacją art. 3 KurSądU	4
5. Wywiad środowiskowy – kuratorzy rodzinni	5
6. Wywiad środowiskowy – kuratorzy dla dorosłych	6
7. Postępowanie wykonawcze – wybrane regulacje prawne związane z realizacją art. 3 KurSądU	7
8. Wykonywanie orzeczeń przez kuratorów rodzinnych	8
9. Wykonywanie orzeczeń przez kuratorów dla dorosłych	9
10. Najważniejsze cele w pracy kuratora sądowego w kontekście rozważań nt. znaczenia art. 3 KurSądU i jego zastosowania	10

- 1 1. **Obowiązująca regulacja.** Artykuł ten odnosi się do miejsca wykonywania czynności przez kuratorów sądowych. Pozostaje w niezmienionym brzmieniu od momentu uchwalenia ustawy o kuratorach sądowych w jej pierwszej wersji. Mimo kolejnych nowelizacji tego najważniejszego dla kuratorów sądowych aktu prawnego, art. 3 pozostaje niezmieniony.

Jego treść ukazuje główne cele kurateli sądowej w Polsce oraz charakter pracy kuratorów, którzy wykonują czynności w środowisku podsądnych oraz w siedzibie zespołów kuratorskiej służby sądowej w ramach dyżurów sądowych.

2. **Powiązania normatywne.** Znaczenie i uzasadnienie art. 3 KurSądU wynika bezpośrednio z zadań przypisanych kuratorom sądowym, wymienionych w artykule pierwszym tej samej ustawy. Zgodnie z nim kuratorzy „realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu”.

Kuratorzy sądowi prowadzą m.in. czynności nadzorcze – w przypadku kuratorów rodzinnych i związane z wykonywaniem dozoru – w przypadku kuratorów dla dorosłych, a także przeprowadzają wywiady środowiskowe. Ich realizacja nie jest możliwa bez rozeznania w środowisku podsądnych, co ma z kolei związek z głównymi celami pracy kuratora. Zarówno czynności służące sformułowaniu diagnozy, jak i realizowanie zadań wychowawczo-resocjalizacyjnych, profilaktycznych i związanych z kontrolą zachowania nie są możliwe z pominięciem funkcjonowania środowiska, w którym przebywa na co dzień podopieczny lub z którego się dowodzi.

3. **Zasadność wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w środowisku podopiecznych.** Mówiąc o zasadności wykonywania przez kuratorów sądowych czynności w środowisku podopiecznych, należy odwołać się do głównych celów zawodu kuratora w ogóle oraz zaznaczyć, że wszelkie działania podejmowane przez kuratorów sądowych w ramach wykonywanego zawodu uwzględniają dwa główne aspekty.

Kurator sądowy jest organem postępowania wykonawczego, który dzięki posiadanym uprawnieniom ma sprawnie wykonywać orzeczenia sądów [za *K. Stasiak*, Kurator sądowy organem postępowania wykonawczego, w: *K. Stasiak* (red.) Kuratela sądowa w Polsce. Analiza systemu. Księga pamiątkowa dedykowana dr Tadeuszowi Jedynakowi, Toruń 2018, s. 142–143]. Jego zadania są ukierunkowane na diagnozę osób i rodzin, wobec których toczą się postępowania sądowe na wszystkich ich etapach. Jest to oczywiście próba diagnozy, weryfikowana następnie w drodze dalszej ewentualnej współpracy z kuratorem lub po prostu na skutek konkretnych postaw i zachowań prezentowanych przez te osoby. Sama diagnoza, obecna i wykorzystywana jako metoda oceny pewnego stanu rzeczy w wielu różnych dziedzinach nauki, koncentruje się na zidentyfikowaniu danego zjawiska tak na poziomie osoby, jak i na poziomie grupy społecznej [za *M. Fopka-Kowalczyk*, Wieloaspektowe możliwości diagnozy pedagogicznej, w: *M.H. Kowalczyk, M. Fopka-Kowalczyk, K. Rubacha* (red.), Uwarunkowania i wielopłaszczyznowość badań nad resocjalizacją. Podstawy teoretyczne i metodologiczne, Toruń 2017, s. 155].

Wśród głównych elementów diagnozy uwzględniających wskaźniki statystyczne, takie jak płeć, wiek oraz miejsce zamieszkania i wskaźniki dynamiczne, o zmiennym natężeniu, takie jak m.in. zachowania aspołeczne, nadużywanie alkoholu, wzrost bezrobocia czy trudności osobiste oraz mieszkaniowe, kurator sądowy wskazuje te czynniki, które „poprawnie ukierunkowane mogą ulec modyfikacji, np. umiejętność radzenia sobie ze stresem, agresją, żal wobec dotychczasowego złego zachowania” (*D. Grzesiak-Witek, M. Łuka, P. Witek*, Wybrane kierunki współczesnej profilaktyki i resocjalizacji, Lublin 2018, s. 151).

Niezależnie od typu diagnozy, można powiedzieć, że czynności diagnostyczne obejmują trzy zasadnicze etapy, a mianowicie opis zawierający dane empiryczne nt. konkretnej części rzeczywistości, następnie ocenę polegającą na porównaniu stanu rzeczy z oceną autora diagnozy na jego temat i wreszcie konkluzję, w której

autor – osoba diagnozująca określa potrzebę zmiany w ustalonym stanie rzeczy lub jego ulepszenia. To z kolei dokonuje się po wcześniejszej analizie i interpretacji ustalonych informacji [za *M. Fopka-Kowalczyk*, *Wieloaspektowe możliwości diagnozy*, w: *M.H. Kowalczyk, M. Fopka-Kowalczyk, K. Rubacha* (red.), *Uwarunkowania i wielopłaszczyznowość*, s. 168].

Kurator nie jest w stanie przewidzieć wszelkich możliwych scenariuszy dotyczących przyszłości podsądnych, jednak w drodze ustaleń i na podstawie informacji ustalonych w ich środowisku może sformułować swoją ocenę, dokonać swoistej prognozy oraz przedstawić własne obserwacje dotyczące osoby lub rodziny.

Ustalenia poczynione przez kuratorów sądowych w środowisku osób, wobec których toczą się postępowania sądowe, to cenne źródło wiedzy dla sądu i innych organów postępowania, które wykorzystują je następnie w czynnościach procesowych. Fakt, że kurator dokonuje ustaleń, najczęściej w ramach wywiadów środowiskowych, w środowisku danej osoby, pozwala na ustalenie nie tylko informacji formalnych i stanu faktycznego dotyczącego np. poziomu wykształcenia, miejsca pracy, stanu zdrowia, czy warunków mieszkaniowych, ale przede wszystkim struktury rodziny, występujących w niej problemów, relacji panujących pomiędzy jej członkami, sposobów komunikowania się w rodzinie, występujących ewentualnych zaburzeń w tym zakresie oraz wielu innych spostrzeżeń, które daleko wykraczają poza formalne ustalenia poparte konkretną dokumentacją.

Drugim aspektem działań podejmowanych przez kuratorów sądowych w środowisku podopiecznych jest ustalenie, na podstawie zgromadzonych informacji, dalszych kierunków oddziaływać wobec tych osób w związku z prowadzonymi wobec nich postępowaniami wykonawczymi.

Każde ludzkie zachowanie ma swoją przyczynę, a środowisko, w którym funkcjonuje człowiek, wpływa na jego życie, sposób funkcjonowania, położenie życiowe, dokonywane wybory i podejmowane decyzje. Znaczenie środowiska rodzinnego jednostki jest szczególnie widoczne w podejściu systemowym i ekologicznym modelu pracy socjalnej, którą wykonują także kuratorzy sądowi. Człowiek i obszary jego funkcjonowania, a wśród nich właśnie rodzina stanowią ekosystem. Są wzajemnie powiązane ze sobą i jak podkreśla *J. Felczak*, „budując diagnozę oraz plan pracy z klientem, należy dostrzegać wszystkie te elementy, instytucje i systemy, tj. społeczeństwo, politykę, gospodarkę. Każdy z tych elementów odgrywa pewną rolę w pojawieniu się problemu i każdy ma znaczenie w podejmowanej terapii czy pracy socjalnej” (*J. Felczak*, *Praca socjalna z więźniami i ich rodzinami*, Warszawa 2020, s. 111). Środowisko przyczynia się więc zarówno w wymiarze pozytywnym, jak i negatywnym do tego, jak wygląda jego codzienna egzystencja, a także kształtuje zachowania społeczne, o charakterze przestępczym lub wskazujące na demoralizację.

Rozważając zasadność wykonywania przez kuratorów sądowych czynności w środowisku podopiecznych, należy zwrócić uwagę na fakt, że właśnie tutaj możliwość realizowania zadań ustawowo przypisanych kuratorom jest największa. Jest to bowiem naturalne środowisko funkcjonowania jednostki, która ujawnia w nim postawy i zachowania, o których możemy się nigdy nie dowiedzieć, rozmawiając z nią jedynie w siedzibie zespołu kuratorskiej służby sądowej. Poznając jej otoczenie, kurator jest niejednokrotnie w stanie ustalić przyczyny trudności życiowych oraz czynniki, które determinowały jej dotychczasowe funkcjonowanie. Może, przynajmniej do pewnego

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl